

SAMARQAND VILOYATI SHAROITIDA YASMIQ O'SIMLIGINI YETISHTIRISH

Quvondiqova N.A

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, magistranti

Jo'rayeva Z.Dj

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, dotsent

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot Samarqand viloyati sharoitida yasmiqning (*Lens culinaris Medik*) o'sish va rivojlanishiga ekish muddatining ta'sirini o'rganishga qaratilgan bo'lib, tajribalar o'tkazish mobaynida quyidagi amaliy tadqiqotlar amalga oshirildi: mintaqaviy xususiyatlar asosida ekish muddatlarining optimallasuvi – Samarqand viloyati tuproq-iqlim sharoitida yasmiq ekishning turli muddatlaridagi o'sish dinamikasi va fenologik fazalarining o'zgarishi birinchi marta tizimli ravishda o'rganildi. Samarqand viloyati sharoitida yasmiq (*Lens culinaris Medik.*) o'sish va rivojlanishiga ekish muddatining ta'siri hamda hosildorlikni oshirishga qaratilgan optimal ekish muddatlari aniqlandi.

Kalit so'zlar: yasmiq, qishki, yozgi, harorat, hosildorlik

Аннотация: Целью данного исследования было изучение влияния сроков посадки на рост и развитие чечевицы (*Lens culinaris Medik.*) в условиях Самаркандской области. В ходе экспериментов были проведены следующие практические исследования: оптимизация сроков посадки с учетом региональных особенностей – впервые систематически изучены динамика роста и смена фенологических фаз чечевицы при различных сроках посадки в почвенно-климатических условиях Самаркандской области. Изучено влияние сроков посадки на рост и развитие чечевицы (*Lens culinaris Medik.*) в условиях Самаркандской области и определены оптимальные сроки посадки, направленные на повышение продуктивности.

Ключевые слова: чечевица, зима, лето, температура, урожайность

KIRISH

Yasmiq, yeyiladigan dukkakli o'simliklarning bir turi, tarkibida oqsil miqdori yuqori bo'lgani uchun inson ovqatlanishida muhim rol o'ynaydi va tuproq uchun azotning manbai sifatida keng qo'llaniladi [1]. Bundan tashqari, ekologiya va barqaror qishloq xo'jaligining rivojlanishi bilan dukkaklilarning tuproq tuzilishini boyitishdagi ahamiyati ortib bormoqda. Qurg'oqchil hududlarda almashlab ekishda ishlatiladi, bu ham ishlab chiqaruvchilar, ham milliy iqtisodiyot uchun qo'shimcha daromad keltiradi. Qishki va yozgi ekish uchun mos yasmiq navlari mavjud [2].

Yasmiq (*Lens culinaris M.*) - Fabaceae oilasiga mansub bir yillik o'simlik. U turiga, o'sish sharoitlariga va tuproq turiga qarab 15-75 sm balandlikda o'sishi mumkin. Uning ildiz tizimi sayoz (60 sm) bo'lib, u juda chuqurga cho'zilmaydi [3].

Yasmiq butun dunyo bo'ylab 6 100 922 akr maydonda yetishtiriladi. Ko'pgina mamlakatlarda yetishtirilsada (yiliga 4,8 million tonna), Kanada (49%), Hindiston (17%) va

Turkiya (5,7%) eng yuqori ishlab chiqarishga ega [4]. Yasmiq hosildorligini cheklaydigan muhim biotik omillar (kasalliklar va begona o'tlar va boshqalar) va abiotik omillar [5] (qurg'oqchilik, past harorat, yuqori harorat, organik moddalarning yetishmasligi va boshqalar) mavjud. Begona o'tlar yasmiq ishlab chiqarishda hosildorlikni 100% gacha yo'qotishiga olib keladi [6].

Tadqiqot metodologiyasi. Yasmiq uchun, qishki yoki yozgi bo'lishidan qat'i nazar, tuproqni tayyorlash don yig'im-terimidan keyin kuzda 15-20 sm chuqurlikdagi birinchi shudgorlash bilan boshlanadi. Qishki ekish uchun kuzda ekishdan oldin urug'lik joyini tayyorlash uchun qarg'a oyoqli tirgak bilan ikkinchi shudgorlash amalga oshiriladi. Don poyalari ekish paytida, ayniqsa qishki ekishda muammo tug'dirgani uchun, don yig'im-terimi paytida poyaning haddan tashqari balandligiga e'tibor beriladi. Yozgi ekish uchun kuzgi shudgorlash jarayonidan keyin bahorgacha dala bezovta qilinmaydi. Ekishdan oldin, tuproq qarg'a oyoqli tirgak bilan ikkinchi shudgorlash amaliyoti bilan ekishga tayyorlanadi.

1-rasm. Yasmiq o'simligining ko'rinishi (unib chiqishi va gullashi)

Yasmiqni ekish uchun toza urug'lardan foydalaniladi va buning uchun urug' kasalliksiz dalalardan olinadi.

Bir dalaga 9 kg dan ortiq urug' ekilmasligi kerak. Yasmiq yoki boshqa dukkakililar bir dalaga qayta-qayta ekilmasligi kerak. Ayniqsa, donli ekinlar uchun almashlab ekish kamida ikki yil davomida amalga oshirilishi kerak. Ekish imkon qadar kechroq (afzalroq noyabr oyining ikkinchi haftasida, kuzning birinchi yomg'irlaridan keyin) amalga oshirilishi kerak.

Purkashdan oldin urug'lar 100 kg ga 500 ml suv bilan ozgina namlanishi va pestitsidning tavsiya etilgan dozasi urug'ga teng ravishda aralashtirilishi kerak. Baraban ichida purkashda pestitsidning bir tekis taqsimlanishini ta'minlash uchun barabanni 40-50 marta aylantirish kerak. Selektor bilan purkashni boshlashdan oldin, urug'ga kerakli miqdorda pestitsid yetkazib berish uchun purkagichni sozlashga e'tibor berish kerak.

O'g'itlash: Yasmiqlar havodan erkin azotni ildizlarida Rhizobium deb ataladigan bakteriyalar tomonidan hosil qilingan tugunlar orqali tuproqqa bog'laydi. Shuning uchun ular ko'p miqdorda azotga muhtoj emas.

Rivojlanishning birinchi bosqichida o'simlik uchun zarur bo'lgan optimal o'g'it dozalari kuniga 2-2,5 kg azot va kuniga 5,5-6,5 kg fosforni sof shaklda tashkil etadi. Bu miqdorlar kuniga 12-14 kg DAP o'g'itiga to'g'ri keladi. O'g'it ekish vaqtida tuproqqa urug' sepgich bilan qo'llanilishi kerak. Agar sepish usuli qo'llanilsa, u tuproq yuzasiga sepilishi va keyin qarg'a oyog'i yoki diskli tirmoq bilan tuproqqa kiritilishi kerak.

Navlar va urug'lar: Qizil yasmiq Janubi-Sharqiy Anatoliya mintaqasida kuzgi ekinlar sifatida, yashil yasmiq esa Markaziy Anatoliya, Sharqiy Anatoliya va G'arbiy o'tish mintaqalarida yozgi ekinlar sifatida yetishtiriladi.

Yaxshi urug'lar yuqori unib chiqish qobiliyatiga, to'liq donga ega bo'lishi va kasallik va zararlardan xoli bo'lishi kerak.

Qishloq xo'jaligi va qishloq xo'jaligi vazirligiga qarashli turli ilmiy-tadqiqot institutlari turli mintaqalar uchun mos bo'lgan yuqori hosildor, yuqori sifatli, kasalliklarga va zararkunandalarga chidamli qishki va yozgi yasmiq navlarini, shuningdek, yashil va qizil ranglarni yaratdilar.

2-rasm. Yasmiq (*Lens culinaris*) o'simligining urug'lari.

Yasmiq hosildorligi: Qishki yasmiq yozgi yasmiq navlariga qaraganda 50% ko'proq unumdor.

Yasmiq yetishtirishda begona o'tlarga qarshi kurash muhim ahamiyatga ega. Birinchi yomg'irdan keyin begona o'tlar paydo bo'lganda, yerni shudgorlash va ekish muhimdir.

Yasmiq limon sarg'ayganida va donalari ikki barmoq orasidan ushlanganda maydalanmaganida, bu hosil yig'im vaqti kelganligini anglatadi. Yig'im qo'lda terish yoki o'roq bilan o'rish orqali amalga oshiriladi.

Yig'im-terim qilingan o'simliklar dalada 5-6 kun quritish uchun uyumlarga solib qo'yiladi va keyin o'roq mashinasi bilan maydalanadi. Janubi-Sharqiy Anadolu mintaqasida yasmiq o'roq, traktorli o'roq mashinasi yoki kombayn bilan yig'ib olinadi.

Agar kombayn bilan yig'ib olinsa, yasmiq to'liq qurishi kerak. Yig'im-terim uchun eng yaxshi vaqt - erta tong. Yig'im-terimdan keyin olingan donlar begona moddalarni (toshlar, tuproq, singan donlar va boshqalarni) olib tashlash uchun selektsiya jarayonidan o'tkaziladi.

Mahsulot dezinfektsiya qilingan saqlash joylarida saqlanishi va zararkunandalarning oldini olish uchun fumigatsiya qilinishi kerak.

FOYDALANILAGN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. ALABAY F., (2019). Kışlık ve Yazlık Mercimek (*Lens culinaris Medik.*) Ekiminde Yabancı Ot Yoğunluğu ile Verim ve Kalite Ögelerinin Belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
2. DÜZGÜN, Z.E. ve TOĞAY, N. (2021). The Effects of Different Planting Densities on Lentil (*Lens culinaris Medic.*) Yield and Yield Components in Mardin Conditions. *ISPEC Journal of Agricultural Sciences*, 5(3), 560-567.
3. FAO, 2020. Food and Agriculture Organization, Food and Agriculture Data, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>.
4. To'xtaboyeva, F., & Raximova, M. (2025). Yasmiq (*Lens culinaris m*) o`simliging biologik xususiyatlarni. *Universal International Ilmiy Jurnal*, 1(9),206–211. <https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/59333>
5. HAKKOYMAZ, O., ve ÖNDER, M. (2022). Kışlık Mercimek Genotiplerinin Tane ve Biyolojik Verimi Üzerine Ekim Zamanlarının Etkisi. *Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi*, 11(1), 1-8.
6. SINGH, G., KAUR, H. and KHANNA, V. 2014. Weed Management in Lentil with Post-Emergence Herbicides. *Indian Journal of Weed Science* 46(2): 187–189.